

Öğrenciler Tarih Derslerinde Okudukları Metinlerden Değer Öğrenir mi? Tarih Derslerinde Değer Eğitimine Yönelik Öğrenci Görüşleri (Trabzon Örneği)

M. Ahmet TOKDEMİR*

Adem ARTAN**

Özet- Değerler tutumlarımıza, inançlarımıza ve her türlü davranışımıza etki eden unsurlar olarak insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Kültür aktarımı ve sosyal değişim, değerler üzerinde yaşanan devamlılık ve değişikliklerle ilgili olduğundan toplumu eğitmenin ya da değiştirmenin temel unsurlarından biri de değerlerdir. Bu çalışmanın amacı lise tarih derslerinde öğrencilerin ne tür değerler öğrenebildiklerini yapılan bir uygulamaya dayalı olarak öğrenci görüşleri üzerinden ortaya koymaktır. Trabzon’da yapılan çalışmanın sonuçları sadece uygulamaya katılan öğrencileri kapsayıcı olup genellemelere gidilmemiştir. Trabzon Fen Lisesi’nde her şubeden 26 mevcutlu birer sınıfta (9,10 ve 11. Sınıflar) yapılan çalışma, nitel bir çalışma olup yapılan uygulamada öğrencilerin değerlere odaklanmaları için ‘İstanbul’un fethi ve gayrimüslimler’ ve ‘Atatürk’ün bilimle ilgili sözleri’ başlıklı kısa metinler kullanılmıştır. Öğrenciler, metinleri okuduktan sonra değerler ve değerlerin nasıl öğrenildiğine ilişkin soruları yazılı olarak cevaplandırmışlardır. Yapılan uygulama sonucunda öğrencilerin değer-

*Ar. Gör., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı,

E-posta: tongali@hotmail.com

**Tarih Öğretmeni, Trabzon Lisesi

leri tanımlamakta zorlandıkları, tarih derslerinde birçok konuda farklı değerlere değinildiğini tespit ettikleri, değer aktarımı için özel vurgulamalar yapılmayıp değerlerin dersin doğal akışı içinde öğrenildiği, değerler sınıflamaları açısından değer ifadesinin öğrencilerde daha çok milli ve dini değerleri çağrıştırdığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler- Değer Eğitimi, Tarih Öğretimi, Öğrenci Görüşleri

Giriş

Değerler; duyuşsal alan içerisinde yer alan, düşünce, karar ve davranışlarımızı etkileyen inanç ve kabullerimizdir. Güngör (2000), değeri, bir şeyin arzu edilebilir ve edilemez olduğu hakkında inanç olarak tanımlamıştır. Bir başka tanımda değerler, bireyin yaşam biçimi ve günlük alışkanlıklarında etkili olan toplumsal davranış kalıpları olarak tanımlanır (Doğan,1999). Bireyin hayatında bu derecede önemli olan değerler, toplum açısından da hayatidir. Son dönemlerde yönetim, örgüt davranışları, sosyal psikoloji, etik ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda değerler üzerine yapılan çalışmalar artmıştır. Bunun temel nedeni değerlerin davranışları açıklamada potansiyel bir güce sahip olması, birey ve toplumun davranışlarının temelinde yer almasıdır (Bates, Chen ve Hatcher, 2002; Maslovaty, 2003). Zira toplumun ortak kabulleri olan toplumsal değerler kültürün önemli bir parçasıdır.

Hem birey hem de toplum hayatında önemli yere sahip olan değerlerin yeni nesillere aktarılması değer eğitimine önem verilmesini zorunlu kılmaktadır. Sanayi devrimi sonrası bireysel eğitimin azalması ve sınıflarda toplu eğitimin gelişiminden sonra değer eğitimi ile ilgili çeşitli tartışmalar yaşanmış, ilk dönemlerde okullarda değer eğitimi açısından nötr kalmak gerektiği gibi yaklaşımlar görülmüşse de zamanla bunların yerini değer açıklama, ahlaki ikilem ve karakter eğitimi gibi iyi vatandaşlar yetiştirmek için sosyal açıdan temel erdemler sayılan dürüstlük, nezaket, barış ve cesaret gibi değerlerin örtük bir şekilde işlenmesini ön plana çıkaran yaklaşımlar almıştır (Ellenwood, 1996).

20. yüzyılın başından günümüze değer eğitimi açısından değişik yaklaşımlar kullanılmıştır. Bunların en yaygın olanları değer açıklama (değer realizasyonu), karakter eğitimi, ahlaki ikilem ve vatandaşlık eğitimi olarak sıralanmaktadır (Kirschenbaum, 2000). Değer eğitimi bunlar dışında farklı başlıklar altında da ele alınmıştır (Halstead ve Taylor 2000; Veugelers ve Vedder, 2003). Telkin, değer açıklama gibi değer eğitimi yaklaşımları, çatışan değerler olduğu zaman

ne yapılabileceği ve örtük programın değerlerin eğitime katkısını açıklayamamaları nedeniyle zayıf yaklaşımlar olsa da yaygın olarak kullanılırlar. Buna karşın ahlak eğitimi, değer analizi, vatandaşlık eğitimi, karakter eğitimi gibi değer eğitimi yaklaşımları daha sistematik bir anlayışa sahiptir. Bu yaklaşımlarda da öğrencilerin çoğunun alt seviyelerde kalması, çok az öğrencinin üst düzey aşamalara çıkması ve bilişsel ağırlıklı oldukları gerekçesi ile eleştirilmiştir (Ellenwood, 1996).

İnsanların olduğu her yerde var olan değer eğitimi, aile ve okul başta olmak üzere bulunduğumuz her türlü ortamın bir parçasıdır. Okullar, örtük ve açık programlarıyla öğrencilerin niteliklerini arttırmak, değer ve tutumlar kazanmalarını sağlamak bakımından değer eğitime katkı yapan bir potansiyele sahiptir. Okullarda verilen eğitimle bir yandan öğrencilerin kendi değer sistemlerini oluşturmaları sağlanırken diğer yandan mevcut değer ve kültürün aktarılması gerçekleştirilmeye çalışılır. Halstead ve Taylor (2000), okullarda değer eğitimi ilgili olarak gelişmiş bir değer eğitimi stratejisi uygulanması gerektiğini ve değer eğitim metotlarına yönelik öğretmenlere ve öğretmen adaylarına eğitim verilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Her ders ve öğretim programı çeşitli değerlerin öğrenciye kazandırılması yönünde önemli fırsatlara sahiptir. Örnek vermek gerekirse; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dini değerler için, Fen Bilgisi dersi bilimsel değerler için, Resim ve Müzik dersleri de estetik değerlerin eğitimi için önemli fırsatlar sağlar. Tarih dersleri hem değerlerin ortaya çıkışı ve gelişimini ortaya koyması bakımından hem de mevcut değerlerle geçmişteki değerleri karşılaştırabilmeye imkan vermesi bakımından değer eğitiminde avantajlı derslerden biridir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Gültekin (2010: 136), tarih derslerinde değer öğretimine yönelik etkinlikler hazırlanmasını ve bu etkinliklerin hazırlanmasında tarih öğretimi ile değer öğretiminin beraber yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Özbay ve Tayşi'nin (2012) yaptığı çalışmada değer aktarımı için tarihsel hikaye ve metinlerin kullanımına yönelik Dede Korkut örneği ele alınmış, metinlerin kullanılmasının öğrencilerin değer kazanımına yapacağı katkı incelenmiştir.

Tarih öğretiminin amaçlarına bakıldığında zaman hem vatandaşlık eğitimi olarak hem de beceri eğitimi olarak tarih öğretiminin (Demircioğlu, 2005) değer eğitimine katkıda bulunduğu görülecektir. Turan (1999) tarafından yapılan çalışmada tarih öğretiminin yeni nesillerin yetiştirilmesindeki en önemli işlevi, milli ve manevi değerlerin davranışa dönüştürülmesi olarak tespit edilmiştir. Bu durum tarih öğretiminin değer eğitimi, kültür aktarımı ve vatandaşlık eğitimindeki

önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bütün bunlar ‘Neden tarih öğretiyoruz?’ ya da ‘Okul tarihi neleri kapsamalıdır?’ sorularına verilecek cevapları etkileyecek olan unsurlar arasında yer almaktadır.

Tarih dersleri; birey ve toplumla ilgili değerler, eğitimle ilgili değerler, entelektüel değerler, kültürel değerler, politik değerler, mesleki değerler, ahlaki değerler, milli ve evrensel değerler gibi değer sınıflamaları içinde yer alan birçok değer grubunun öğretilmesine imkan tanır. Geçmişte yaşayan insanların yaşadıkları olaylar kadar önem verdikleri değerler de tarih derslerinde vardır. Tarih dersleri ile öğrenciler toplumların kültürleri ile beraber değerlerini, bu değerlerin oluşum ve varsa değişimini süreç içinde görme ve anlama imkanına sahiptirler. Tarih derslerinde kullanılan biyografilerden yazılı edebiyat ürünlerine, alan gezilerinden tarihsel canlandırmalara kadar birçok unsur, içerisinde değer eğitimi açısından fırsatlar barındırmaktadır. Bu bakımdan tarih öğretmenlerinin değer eğitimine yönelik bilgilerinin olması, konuların işlenişi ve aktiviteler sırasında adı geçen değerlerin öğrenciler tarafından fark edilmesini ve benimsenmesini sağlayacaktır.

2002 yılında başlayan süreçle ülkemizde öğretim programları ve ders kitapları başta olmak üzere eğitim sistemimizde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler kapsamında değerler program ve ders kitaplarında yer almıştır. Aşağıda sosyal bilgiler ve tarih program ve ders kitaplarında yer alan değerlere kısaca değinilecektir.

Tarih Dersi Öğretim Programlarında Değerler

Ülkemizde tarih dersleri 8. sınıfta Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ile başlamaktadır. Bundan önceki sınıflarda tarih konuları hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri içerisinde yer almaktadır. Bu dersler tarih algısı ve tarihi kavramların temelini atıldığı dersler durumundadırlar. Ortaöğretimde bulunan öğrenciler tarih konuları bağlamındaki değerlerle ilk olarak bu derslerde karşılaşmaktadır. 2003 yılı sonrasında öğretim programında yapılan değişikliklerle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde her öğrenme alanı için hangi değere vurgu yapılacağı, kazandırılacak değer başlığı altında belirlenerek hem programda hem de ders kitaplarında yerini almıştır. Bu bakımdan bu derslerde öğrenilen değer ve kavramlar sonraki yıllarda tarih derslerinde karşılaşılan değerlerin daha kolay fark edilip yorumlanmasını sağlayıcıdır.

İlköğretim sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler şunlardır:

Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, saygı, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik (MEB, 2004; MEB, 2005). Her öğrenme alanında, belirlenen bu değerlerden bir ya da bir kaçını kazandırılacak değer başlığı altında belirtilmiş ve tablo halinde programda yerini almıştır.

8. sınıftaki İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin programında genel amaçlar kısmında bahsedilen milli ve kültürel değerlerin aktarımı dışında, sosyal bilgiler programında olduğu gibi her ünite için kazandırılacak değer belirlenmiştir. 8. Sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programına göre ünitelerde öğrencilere doğrudan kazandırılacak değerler: sorumluluk, vatanseverlik, dayanışma-özgürlük-bağımsızlık, özgüven-sorumluluk-çağdaşlaşma, çalışkanlık, barış, Türk büyüklerine saygı ve duyarlılık olarak belirlenmiştir (MEB, 2006).

Orta öğretim tarih öğretim programlarında ise tarih dersinin genel amaçları kısmında 1, 12 ve 14. maddelerde tarih derslerinde hangi değerlerin verilmesi gerektiği yer almıştır. Buna göre tarih dersleri ile öğrencilerin laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olması temin edilmeli, barış, hoşgörü, karşılıklı anlayış, demokrasi ve insan hakları gibi temel değerlerin önemi kavratılarak bunların korunması ve geliştirilmesi konusunda öğrenciler duyarlı hale getirilmeli ve öğrencilerin kendi kültürel değerlerine bağlı kalarak farklı kültürlerle etkileşimde bulunabilmeleri sağlanmalıdır. Değerlerle ilgili olarak bu açık vurguların dışında milli kimliğin korunması, Türk kültürünü oluşturan temel öğelerin kavranarak kültürel mirasın korunması ve bu hususta öğrencilerin sorumluluk bilincinin geliştirilmesi, milli birlik ve beraberliğin önemi, Türk milletinin insanlığa hizmetleri gibi ifadeler de tarih derslerinde değer eğitiminin yeri ve önemine işaret etmektedir (MEB, 2007; MEB, 2008a; MEB, 2008b; MEB 2010)

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin değerlerin farkında olup olmadıklarını, tarih derslerinde hangi değerleri öğrendiklerini düşündüklerini öğrenci görüşleri üzerinden tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin dikkatlerini çekmek ve değerlere odaklanmalarını sağlamak amacı ile kısa metinler kullanılmıştır (Ek: 1). Birer paragraftan oluşan bu metinler 'İstanbul'un Fethi ve Gayrimüslimler' ve 'Atatürk'ün Bilimle İlgili Sözleri' başlıklarını taşımaktadır. Seçilen

metinler bir uzman ve iki öğretmenin görüşleri doğrultusunda belirlenmiş olup bu metinlerde hoşgörü, adalet, çalışkanlık, bilimsellik ve bilime verilen önem gibi değerlere vurgu yapılmaktadır. Belirlenen metinler ortalama bir lise öğrencisinin rahatlıkla anlayabileceği bir dile sahiptir. Metinlerin oluşturulmasında birden fazla değeri içermesine, öğrencilerin tarih derslerinde sıklıkla karşılaştıkları bazı değerleri çağrıştırmalarına, kısa ve anlaşılır olmalarına dikkat edilmiştir.

Trabzon'da gerçekleştirilen çalışma, öğrencilerin verilen metinleri okumaları sonrasında cevaplayacakları beş açık uçlu sorudan oluşan yapılandırılmış bir anket formunun kullanıldığı nitel bir çalışmadır. Nitel araştırmalar genel olarak nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Ekiz 2003: 61).

Çalışma sınırlı örneklem çalışması olarak ele alınmış ve 2010-11 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında Trabzon Fen Lisesinde üç sınıfta uygulanmıştır. Uygulama yapılan sınıflarda toplam 78 öğrenci bulunmaktadır. Uygulamaya katılım hususunda öğrenciler mecbur tutulmamış, uygulama yapılan sınıflarda bulunan toplam 78 öğrenciden 66'sı gönüllü olarak uygulamaya katılmıştır. Yapılan uygulama, metinlerin okunması ve hazırlanan anket sorularının yazılı olarak cevaplandırılması olmak üzere iki bölümden oluşmuş ve toplam 15-20 dakika sürmüştür.

Çalışmada yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürün taranması ve alan uzmanlarının gözden geçirmesi sonucu oluşturulan anket formu beş açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Ankette öğrencilere okudukları metinlerden çıkarılabilecek değerlerin neler olduğu ve tarih derslerinde hangi değerlerin nasıl ve ne şekilde öğrenilebileceği gibi sorular sorulmuştur. Anketlerden elde edilen veriler literatüre dayalı olarak kategorize edilmiş ve bu bağlamda betimsel analize tabi tutulmuştur. Buna göre öğrencilerin verdiği cevaplar daha önceden belirlenen başlıklar dahilinde özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Kaynak kişilerin bazı ifadeleri, durumu özet olarak ve açıklıkla ortaya koyuyor ise doğrudan alıntılar yapılmış, bu durumlarda öğrencilerin isimleri yerine harflerle yapılan kodlamalar kullanılmıştır. Bu tür analizlerde amaç elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek 2005: 274.) Yapılan analizlerde; bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik, dini ve ahlaki değerlerin (Güngör, 2000) yanı sıra milli ve evrensel değerler (Ercan 2001) göz önünde tutulmuştur.

Bulgular

Yapılan çalışma ile öğrencilerin tarih derslerinde hangi değerleri öğrendiklerini tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin dikkatini çekmek ve değerlere odaklanmalarını sağlamak maksadı ile iki kısa metin ve iki özlü söz kullanılmıştır. Bu bakımdan öğrencilere sorulan ilk soru, okudukları metin ve sözlerden hangi değerleri çıkardıkları olmuştur.

Öğrencilere ilk olarak “Okuduğunuz metinlerden çıkarılabilecek değerler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen metinlerdeki temel değerler hoşgörü, adalet, bilime önem verme ve çalışkanlık gibi değerlerdir. Uygulamaya katılan öğrenciler hoşgörü ve bilime verilen önem değerleri ön planda olmak üzere birçok değer metinden çıkarılabileceğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin soruya yönelik verdikleri cevaplar tablo 1’de gösterilmiştir.

Soruya verilen cevapları örneklemek gerekirse öğrenci A, soruyu: “Bence dine saygı duymak, insanlara duyarlı davranmak, haklarını korumak, bilgiye önem vermek, bilime ve çağa ayak uydurmak, adil bir yönetim sergilenmesi, ahlaklı olmak gibi değerler metinlerden çıkarılabilir.” şeklinde cevaplamıştır. Öğrenci B’nin cevabı ise: “Türk milletinin atalarından gelen hoşgörü anlayışı, Türk milletinin ilme verdiği önem” şeklindedir. Soruyu cevaplayan öğrencilerin çoğunluğu direkt olarak metinden çıkardıkları değerleri maddeler halinde yazmıştır. Örneğin, öğrenci C’nin cevabı: “hoşgörü, sevgi ve saygı, bilim ve fenni rehber edinmek” şeklindedir. Öğrenci D de benzer şekilde: “Hoşgörü, sevgi, saygı, öğrenme isteği, çalışkanlık” değerlerini sıralamıştır.

Tablo 1: Öğrencilerin okudukları metinlerden çıkardıkları değerler

Metinlerden çıkarılan değer	Frekans
Hoşgörü	61
Bilim ve fenne önem vermek	31
Adaletli olmak	20
Akılcılığa önem vermek	16
Fikir özgürlüğü/değişik fikirlere saygılı olmak	9
Saygı	8
Çalışkanlık	5
Sevgi	5
Çağdaşlık	4
Eşitlik	4

Milli değerler	3
Ahlaklı olmak	3
Özgürlük	3
Dini değerler (sıralama kaymış)	2
Barış	2
İnsana verilen önem (sıralama kaymış)	1
İyilik	1
Misafirperverlik	1

Uygulama ile öğrencilere sorulan ikinci soru ‘Metinde geçen değerler dışında tarih derslerinde öğrendiğimiz değerler nelerdir?’ şeklindedir. Sorulan bu soruya çalışmaya katılan 66 öğrencinin 65’i cevap vermiş, bir öğrenci soruyu cevapsız bırakmıştır.

Öğrencilerin verdikleri cevaplarda benzer ifadeler birleştirilerek tabloya yansıtılmıştır. Örneğin, ‘bilimsel değerler’, ‘akılcılığın önemi’, ‘akla ve bilime önem vermek’ gibi ifadeler “akılcılık ve bilimin önemi” şeklinde birleştirilmiştir. Ayrıca bayrağa, milli değerlere sahip çıkmak, milli birlik ve beraberlik, vatan sevgisi, geçmişimize bağlılık, İstiklal Marşına bağlılık, vatana bağlılık gibi ifadeler ‘Milli değerler/Milli birlik ve beraberlik’ olarak toplanmıştır. Örnek vermek gerekirse öğrenci A bu soruya verdiği cevapta: “Bayrağımıza saygı duymak, vatanımızı korumak, vatandaşlık görevlerimizi yerine getirmek, tarihimizi öğrenmek tarih dersinde öğrendiğimiz değerlerdir” ifadesini kullanmıştır. Bu ifade bütünüyle ‘Milli değerler/Milli birlik ve beraberlik’ kategorisine dahil edilmiştir. Bazı öğrenciler genel olarak evrensel değerler, milli değerler, ahlaki değerler ifadesini kullanmışken çoğu öğrenci bu genel ifadelerin altındaki değerleri sıralamıştır. Tabloda hem genel hem de bu genel ifadenin kapsadığı değerler ayrı ayrı belirtilmiştir. Verilen cevaplara göre öğrencilerin tarih derslerinde öğrendikleri değerler tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Öğrenci cevaplarına göre tarih derslerinde öğrenilen değerler

Tarih derslerinde öğrenilen değerler	Frekans
Milli değerler /Milli birlik ve beraberlik	41
Saygı	12
Hoşgörü	10
Sevgi	9
Düşünce/fikir özgürlüğü	8

Kültürel değerler	8
Adalet/adaletli olmak	7
Akılcılık/bilimin önemi	7
Çalışkanlık (azim)	6
Eşitlik	6
Bağımsızlık /özgürlük	3
Dürüstlük	3
Kararlı olmak	3
Barış /dostluk	3
Objektiflik/tarafsızlık	2
Yaratıcılık (yaratıcılığa yatkınlık)	2
Yardımlaşma	2
Cesaret	1
Merhamet	1
Gerçekçi olmak	1
Demokrasi	1
İlerleme	1
Evrensel değerler	1
Ahlaki değerler	1

Öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde milli değerlere vurgu açık olarak görülmektedir. Yalnızca bir öğrenci evrensel değerler ifadesini kullanmıştır. Bunun yanı sıra bazı öğrenciler eşitlik, özgürlük, objektiflik gibi evrensel değerler içinde yer alan ifadeleri kullanmıştır.

Öğrencilerin bu soruya verdiği cevapların önemli bir kısmında değerlerin yanı sıra beceriler de yer almıştır. Örneğin, 19 öğrenci verdikleri cevaplarda ‘geçmişin farkında olmak/tarih bilinci/tarihimizi öğrenmek/geçmişle geleceği ayırt edebilmek’ gibi ifadelerle tarih öğrenmenin önemi ve tarih bilincini bir değer olarak belirtmiştir. Benzer şekilde ‘araştırmacı kişiliğe sahip olmak’, ‘toplum içinde nasıl davranmamız gerektiğini öğrenmek’, iyi ve kötüyü ayırt edebilmek/geçmişle gelecek arasında ilişki kurabilmek’ ve ‘sorgulamayı öğrenmek’ gibi beceri ifadeleri öğrencilerin değer olarak yazdığı ifadeler arasında bulunmaktadır. Ancak bu ve benzeri ifadeler değerden ziyade becerilerle ilgili olduğundan yukarıdaki tabloya dahil edilmemiştir.

Yapılan çalışmada öğrencilere sorulan üçüncü soru: ‘Sizce değer nedir? Kendinize göre tanımlar mısınız (Değer deyince aklınıza ne geliyor, değer denilince

ne anlıyorsunuz?)’ şeklindedir. Bu soruya öğrencilerin verdikleri cevaplardan 16’sı doğru olarak kabul edilmiştir. Verilen cevaplardan 28’i kısmen doğru, 21’si ise yanlış şeklinde kategorize edilmiştir. Uygulamaya katılan bir öğrenci bu soruyu cevaplamamıştır.

Öğrencilerin önemli bir kısmı değerleri doğru olarak nitelendirilen şekilde tanımlamıştır. Örneğin öğrenci K, değerleri: “Değer, davranışlarımızı hal ve hareketlerimizi yönlendiren düşüncelerdir.” şeklinde tanımlamıştır. L adlı öğrencinin tanımı ise şöyledir: “Değer, yaşam tarzımızda etkili olan düşünceler bütünüdür.” Bu ve benzeri tanımlar doğru olarak nitelendirilmiştir.

Yapılan tanımlarda en çok rastlanılan durum, öğrencilerin değerleri örf/adet-gelenek ve göreneklerle eşdeğer olarak görmeleridir. Geçmişten gelen olumlu şeyler öğrenciler tarafından değer olarak tanımlanmıştır. Bunlardan çoğunluğu kısmen doğru, bazıları ise yanlış olarak nitelendirilmiştir. Örneğin öğrenci M, değerleri: “Bir toplumun geçmişten beri sürdürdüğü, önem verdiği, bazı yargıların üstünde tuttuğu alışkanlıklar” olarak tanımlamıştır. Bu ifade kısmen doğru olarak nitelendirilmişken öğrenci N’nin: “Geçmişten günümüze gelen tarza değer denir.” ifadesi yanlış olarak değerlendirilmiştir.

Benzer şekilde “yaşam koşulları ve ailemizin kazandırdığı pozitif özelliklerdir.”, “hayatımızda bizim için önemli olan konular, örf ve âdetlerimizdir.”, “Bir toplumun eskiden beri önem verdiği, duruş hareket ve olgulardır.” şeklindeki tanımlamalar da kısmen doğru olarak nitelendirilmiştir. Buna karşın “Değer deyince benim aklıma yaptığım ve yapamadığım şeyler geliyor.”, “Bana göre değer bizi anlatan şeylerdir.”, “Değer herkes tarafından sevilen saygın kişilerin özellikleridir.”, “Değer, atalarımızın davranış biçimleri, fikirleri ve birçok şey demektir.”, “Bir toplum için önemli olan şeyler.” gibi ifadeler ise yanlış olarak nitelendirilmiştir.

Öğrencilere sorulan dördüncü soru: ‘Sizce tarih derslerinde öğrendiğiniz en önemli değer nedir?’ şeklindedir. Uygulamaya katılan 66 öğrenciden 65 soruyu cevaplamış, bir öğrenci soruyu cevapsız bırakmıştır. Öğrencilerin verdiği cevaplar tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğrenci görüşlerine göre tarih derslerinde öğrenilen en önemli değer

Öğrenilen En Önemli Değer	Frekans
Geçmişin farkında olmak (tarih bilinci)	18
Milli değerler/Milli Birlik ve beraberlik	15

Hoşgörü	13
Adalet	9
Saygı ve sevgi	3
Demokrasi	2
Birlik ve beraberlik	2
Düşünce özgürlüğü	1
Çalışkanlık	1
Çağdaşlık	1
Cevapsız	1

Öğrencilerin verdikleri cevaplardan “İnsanın şu an bulunduğu konuma nasıl geldiği ve geçmişini unutmaması”, “Geçmişimizi öğrenmemiz”, “Tarihimizi öğrenmemiz gerektiğidir” gibi cevaplar ‘geçmişin farkında olmak (tarih bilinci) olarak kategorize edilmiştir. Öğrencilerin önemli bir kısmı verdikleri cevaplar ile tarih öğrenmenin bir değer olduğunu düşündüklerini ortaya koymuşlardır. Örneğin, öğrenci N, soruyu şöyle cevaplandırmıştır: “Bence öğrendiğimiz en önemli değer tarihi sevmek ve merak etmektir.”, P adlı öğrencinin verdiği cevap ise: “Tarih bilinci ve sevgisi, bizden önce yaşamış kişilerin bugünlere gelmemizdeki yeri ve önemi” şeklindedir.

Bu soruya verilen cevaplar içinde bayrağın önemi, vatan ve milletin önemi, şanlı tarihimiz, milliyetçilik, milli birlik ve beraberliğin önemi, vatan için çalışmak, kültürel değerlerimiz gibi ifadeler ön plana çıkmaktadır. Örneğin, bir öğrenci bu soruyu: “Benim öğrendiğim en önemli değer, vatan ve millet sevgisidir” şeklinde cevaplamıştır. Başka bir öğrencinin cevabı ise: “Vatan, millet, bayrağın önemi” şeklindedir. Bu ve benzeri cevaplar ‘milli değerler/milli birlik ve beraberlik’ ifadesi altında kategorize edilmiş ve tabloya yansıtılmıştır. Bu iki kategorinin yanı sıra hoşgörü ve adalet başta olmak üzere öğrencilerin ifade ettikleri değerler tabloda gösterilmiştir.

Öğrencilere sorulan son soru: ‘Tarih derslerinde değer öğreniyorsak nereden öğreniyoruz?’ şeklindedir. Verilen cevaplar doğrultusunda öğrencilerin; okuyarak, öğretmeni dinleyerek, tartışarak, yorumlayarak tarih derslerinden değer öğrendiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Örneğin R adlı öğrenci bu soruyu: “Devletin, milletin olaylar, savaşlar karşısındaki tutumlarından ve yaptıklarından yorumlayarak öğreniyoruz.” şeklinde cevaplamıştır. Bir başka öğrencinin cevabı ise: “Öğretmenin anlattığını kendi yorumumuzla sentezleyip öğreniyoruz.” şeklindedir. S adlı öğrenci ise: “Öğretmenin anlattığı geçmişte yaşanmış

olaylardan ya da kitaptaki yaşam hikayelerinden ya da herhangi bir resimden bile değer öğrenebiliriz.” ifadelerini kullanmıştır. Öğrencilerin tarih derslerinde değerlerin nereden öğrendikleri sorusuna yönelik verdikleri cevaplar tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Tarih derslerinde değerleri nereden öğreniyoruz?

Değerleri Nereden Öğreniyoruz	Frekans
Okuduklarımızı, öğrendiklerimizi sınıfta tartışıyoruz yorumluyoruz	34
Tarihi anekdotlardan, hikâyelerden öğreniyoruz	29
Öğretmen anlatıyor, söylüyor	21
Kitaplardan okuyoruz, öğreniyoruz	11
Araştırarak öğreniyoruz	9
Özlü sözlerden öğreniyoruz	4
Okuma parçalarından öğreniyoruz	3
Çeşitli yazılardan öğreniyoruz	2
Ödevlerden öğreniyoruz	1

Sonuç ve Öneriler

Yapılan uygulama sonucunda öğrencilerin tamamı kendilerine verilen metinlerde geçen değerleri tespit etmiştir. Öğrenciler metinlerde geçen temel değerleri tespit etmenin yanı sıra metinde geçen ifadeleri yorumlamak sureti ile birçok değeri çıkarsayabileceklerini göstermişlerdir. Bu durum tarih derslerinde öğrencilere değerlere yönelik açık soruların sorulması durumunda öğrencilerin rahatlıkla değerleri fark edebileceklerini göstermektedir. Öğrenciler metinde geçen değerler dışında tarih derslerinde çeşitli değerleri okuyarak, öğretmeni dinleyerek, tartışarak ve yorumlayarak öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin cevaplarına bakıldığında milli değerlerin evrensel değerlere nazaran çok daha fazla vurgulandığı görülmektedir. Bu, ‘tarih dersinde öğrendiğiniz en önemli değer hangisidir?’ sorusuna verilen cevaplarda da açıkça görülmektedir. Güngör (2000)’ün sınıflaması açısından öğrencilerin verdiği cevaplar değerlendirildiğinde, ahlaki, dini, politik ve sosyal değerlere ilişkin örnekler verilmesine karşın ekonomik ve estetik değerler sınıflamasına sokulabilecek hiçbir değer belirtilmediği görülmüştür. Buna karşın öğrencilerin tarih öğrenmek ve tarihsel düşünmeyi tarih dersinde öğrenilen en önemli değer olarak belirtmeleri dikkat çekicidir.

Öğretim programlarında yer alan değerler açısından bir değerlendirme yapıldığında öğrencilerin verdiği cevaplarda ilköğretim programlarında yer alan değerlerin çok büyük bir kısmını saydığı görülmektedir. İlköğretim programlarında yer alan özgüven-sorumluluk değeri öğrenci cevaplarında yer almamış, çağdaşlık değeri ise yalnızca bir öğrenci tarafında dolaylı olarak ifade edilmiştir. Buna karşın öğrencilerin cevaplarında değerlerle ilgili olarak orta öğretim tarih öğretim programlarında yer alan genel ifadelerin tamamı yer almıştır.

Öğrencilerin değerleri fark edebilmelerine karşın değerleri tanımlamakta aynı seviyede olmadıkları görülmüştür. Öğrencilerin bir kısmı değerleri doğru tanımlamıştır. Buna karşın önemli bir kısım ise değerleri geçmişten gelen olumlu özellikler, gelenek ve göreneklerle karıştırmıştır. Uygulamanın ortaöğretim seviyesinde, nitelikli öğrencilerin bulunduğu bir okulda (fen lisesi) yapıldığı düşünüldüğünde öğrencilerin değerleri tanımlama hususunda beklenen başarıyı gösteremediği ifade edilebilir. Bu değerlendirme yapılırken çalışmanın gönüllü ve kısa zamanlı bir uygulama olması, öğrencilerin yeteri kadar düşünmeden/özenmeden cevap vermiş olabilecekleri ve değer kavramının oldukça soyut ve sınırlarının belirlenmesinin oldukça zor bir kavram olduğu gerçeği de göz önünde tutulmalıdır.

Çalışma ile elde edilen bilgiler doğrultusunda tarih derslerinde değer eğitimi-ne yönelik öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

-Tarih öğretmenleri derslerinde tarihsel bilginin yanı sıra çeşitli değerleri barındıran metinleri kullanmalı, bu metinlerin kullanılması sırasında değerlere açık vurgu yapılmalıdır.

-Ders kitaplarında bu mahiyetteki metin ve alıntılar artırılmalı, tarih derslerinde öğrencilere değer çıkarsamaya yönelik sorular yöneltilmelidir.

Kaynakça

- Bates, R., Chen H.C ve Hatcher T. (2002). Value priorities of HRD scholars and practitioners, *Work ethic and Values in HRD*, Symposium February 27-March 3 Honolulu, Hawaii
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayınları.
- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji, kavramlar ve kuramlar*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Ellenwood, S. (1996), Values and character in schools. Maria Odelete Valente, Amalia Barrios, Alberto Gaspar, Sara Valente (Eds) *Theacher Training and Values Education, Selected papers from 18th annual conferance for teacher education in Europe*, Barreiro, Portugal
- Ercan, İ. (2001). İlköğretim sosyal bilgiler programında ulusal ve evrensel değerler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, F. (2010). Tarih öğretiminde değerler. *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri için Özel Öğretim Yöntemleri (Ed: Mustafa Safran)*, s:131-137, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hastead, J. M., & Taylor, M. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30 (2), 169-202.
- Kirschenbaum, H. (2000). From values clarification to character education: A personal journey. *Journal of Humanistic Counselling, Education and Development*, 39 (1), 4-20.
- Maslovaty, Nava, (2003). The placement of moral contents: Priorities and structures of the belief system of theachers and high school students. *Educational Reseach and Evaluation*, 9(1), 109-134.
- MEB. (2008a). Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı.
- MEB. (2004). Sosyal Bilgiler Dersi (4-5.sınıflar) Öğretim Programı ve Klavuzu.
- MEB. (2005). Sosyal Bilgiler Dersi 6 ve 7. sınıflar Öğretim Programı ve Klavuzu.
- MEB. (2010). T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı.

- MEB. (2006). T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu.
- MEB. (2008b). Tarih Dersi 10.Sınıf Öğretim Programı.
- MEB. (2007). Tarih Dersi 9.Sınıf Öğretim Programı.
- Özbay, M ve Tayşi E. K. (2012). Dede Korkut Hikayelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi, *PEGEMEğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1). 21-31
- Turan, R. (1999). Türkiye’de tarih öğretiminde yeni gelişmeler ve hedefler. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi* , 7 (1), 75-82.
- Veugeliers, W. & Vedder, P. (2003). Values in Teaching. *Teachers and Teaching: Theory and Practice* , 9 (4), 377-389.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

EK 1: Öğrencilere okutulan metin ve yazılı olarak cevaplandırılması istenen sorular

İstanbul’un Fethi ve Gayri Müslimler:

Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethi, ilk başlarda Müslüman olmayan halk arasında büyük bir korkuya neden olmuştur. Baskılara ve saldırılara maruz kalacaklarını düşünen bu kişilerin büyük bir bölümü ya firar etmiş ya da Ayasofya’da toplanmıştır. Ancak Fatih Sultan Mehmet onlara hoşgörü ve adalette yaklaşmış, her türlü korkudan uzak olarak evlerine dönmelerini ve işleriyle uğraşmalarını istemiştir. Onlara dinleri konusunda hiçbir baskı yapmamış, aksine birçok din mensubunu büyük bir hoşgörüyle karşılayarak, onların dinlerini rahatça yaşayabilecekleri bir ortam hazırlamıştır. Sarayda Müslüman ve Hıristiyan bilginler yan yana yaşamış ve her türlü ilmi konuyu büyük bir hoşgörü ile tartışmışlardır. Hıristiyanlığın yanı sıra Yahudilerin haklarına da sahip çıkmıştır. Onlara da hahambaşları liderliğinde kendi havralarına sahip olma ve dini hizmetlerini serbestçe yürütme hakkı tanımıştır.

Atatürk'ün Bilim İle İlgili Sözleri

“Dünyada her şey için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir fendir. Bilim ve fennin dışında yol gösterici aramak aymazlık, bilgisizlik, doğru yoldan çıkmışlıktır.”

“Fikirler zorla ve şiddetle, top ve tüfekle asla öldürülemez!”

“Bilim ve fen nerede ise oradan alacağız ve ulusun her bireyinin kafasına koyacağız.”

Sorular:

- 1-Yukarıdaki metinlerden çıkarılabilecek değerler nelerdir?
- 2-Bunların dışında Tarih derslerinde öğrendiğimiz değerler nelerdir?
- 3-Sizce “Değer” nedir? Kendinize göre tanımlar mısınız? (değerler deyince aklınıza ne geliyor, değer deyince ne anlıyorsunuz?)
- 4-Sizce Tarih derslerinde öğrendiğimiz en önemli değer nedir?
- 5- Tarih derslerinde değer öğreniyorsak nasıl ve nerden öğreniyoruz?